

VIJEĆE EUROPE

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

PRVI ODJEL

PREDMET ORŠUŠ I DRUGI PROTIV HRVATSKE

(Zahtjev br. 15766/03)

PRESUDA

STRASBOURG

17. srpnja 2008.

Ova će presuda postati konačnom pod okolnostima utvrđenim u članku 44. stavku 2. Konvencije. Može biti podvrgnuta uredničkim izmjenama.

U predmetu Oršuš i drugi protiv Hrvatske,

Europski sud za ljudska prava (Prvi odjel), zasjedajući u vijeću u sastavu:

Christos Rozakis, *predsjednik*,

Nina Vajić,

Khanlar Hajiyev,

Dean Spielmann,

Sverre Erik Jebens,

Giorgio Malinverni,

George Nicolaou, *suci*,

i Søren Nielsen, *tajnik Odjela*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 26. lipnja 2008.,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena tog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 15766/03) protiv Republike Hrvatske što ga je 8. svibnja 2003. četrnaest hrvatskih državljana romskoga podrijetla (vidi Prilog) podnijelo Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija"). Dopisom od 22. veljače 2007. prvi podnositelj zahtjeva obavijestio je Sud da želi povući svoj zahtjev.

2. Podnositelje zahtjeva zastupali su Europski centar za prava Roma (ECPR), međunarodna javnointeresna pravna organizacija sa sjedištem u Budimpešti, Hrvatski helsinški odbor (HHO), nevladina organizacija sa sjedištem u Zagrebu, te gđa Lovorka Kušan, odvjetnica iz Ivanić Grada. Hrvatsku Vladu ("Vlada") zastupala je njena zastupnica, gđa Š. Stažnik.

3. Dana 2. listopada 2006. Sud je odlučio Vladu obavijestiti o prigovorima podnositelja zahtjeva glede navodnog ponižavajućeg postupanja, duljine postupka te njihovoga prava na obrazovanje i prava da ne budu diskriminirani, kao i o njihovom prigovoru u vezi s pomanjkanjem djelotvornog pravnog sredstva u odnosu na te prigovore. Sud je također odlučio istovremeno ispitati osnovanost i dopuštenost zahtjeva (članak 29. stavak 3.).

ČINJENICE**I. OKOLNOSTI PREDMETA**

4. Podnositelji zahtjeva rođeni su između 1988. i 1994. i žive u Orehovici, Podturenu i Trnovcu. Njihova imena i podaci navedeni su u Prilogu.

5. Kao školska djeca podnositelji zahtjeva su u određenim razdobljima pohađali posebne razrede, u kojima su bili samo romski učenici, u osnovnim školama u selima Macinec, Podturen i Orehovica. Ukupan broj učenika u Osnovnoj školi Macinec 2001. godine bio je 445, a 194 njih bili su Romi. Postojalo je šest razreda u kojima su svi učenici bili Romi, s ukupno 142 učenika, dok je preostalo pedeset i dvoje romskih učenika pohađalo redovite (mješovite) razrede. Ukupan broj učenika u Osnovnoj školi Podturen 2001. godine bio je 463, a 47 njih bili su Romi. Postojao je samo jedan razred u kojem su svi učenici bili Romi, sa sedamnaest učenika, dok je preostalih tridesetero romskih učenika pohađalo redovite (mješovite) razrede. Ukupan broj učenika u Osnovnoj školi Orehovica 2001. godine bio je 340, a 90 njih bili su Romi. Postojala su dva razreda u kojima su svi učenici bili Romi, s četrdeset i jednim učenikom, dok je preostalih četrdeset i devet romskih učenika pohađalo

redovite (mješovite) razrede. U Hrvatskoj su djeca obvezna pohađati školu dok ne navrše petnaest godina.

6. Vlada je dostavila sljedeće podatke u odnosu na pojedinačne podnositelje zahtjeva:

Druga podnositeljica zahtjeva, Mirjana Oršuš, upisana je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1997./1998. Te i sljedeće godine pohađala je redoviti razred, ali u te dvije godine školovanja nije uspjela završiti prvi razred. U školskoj godini 1999./2000., 2000./2001., 2001./2002. i 2003./2004. pohađala je razred u kojem su bili samo učenici Romi. Završila je peti razred u školskoj godini 2004./2005. U školskoj godini 2004./2005. pohađala je redoviti (mješoviti) razred. Pohađala je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika i sudjelovala u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Nakon što je navršila petnaest godina života, u kolovozu 2006. napustila je školu. Iz njezinog matičnog lista vidljivo je da je imala 111 neopravdanih sati.

7. Treći podnositelj zahtjeva, Gordan Oršuš, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1996./1997. i završio ga je. Te i sljedeće školske godine podnositelj zahtjeva pohađao je razred u kojem su svi učenici bili Romi. U školskoj godini 1998./1999. i 1999./2000. pohađao je redoviti (mješoviti) razred. Drugi razred završio je u školskoj godini 2000./2001. U toj i sljedećoj godini pohađao je razred u kojem su svi učenici bili Romi. U školskoj godini 2002./2003. bio je u redovitom (mješovitom) razrednom odjeljenju i završio je četvrti razred. Sudjelovao je u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Nakon što je navršio petnaest godina života, u listopadu 2001. napustio je školu. Iz njegovog matičnog lista vidljivo je da je u četvrtom razredu imao puno izostanaka s nastave.

8. Četvrti podnositelj zahtjeva, Dejan Balog, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1996./1997. U prvoj i drugoj godini pohađao je razred u kojem su svi učenici bili Romi, a sljedeće dvije godine redoviti (mješoviti) razred. U školskoj godini 2000./2001., 2001./2002. i 2002./2003. pohađao je razred u kojem su bili samo učenici Romi. Sljedeće godine pohađao je redoviti (mješoviti) razred. U školskoj godini 2003./2004. završio je četvrti razred. Sudjelovao je u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Nakon što je navršio petnaest godina života, u kolovozu 2006. napustio je školu. Iz njegovog matičnog lista vidljivo je da je u četvrtom razredu kažnjen ukorom zbog izostanaka s nastave, jer je imao osamnaest neopravdanih sati.

9. Peti podnositelj zahtjeva, Siniša Balog, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1999./2000. i završio ga je. Od školske godine 1999./2000. do školske godine 2002./2003. pohađao je razred u kojem su svi učenici bili Romi, nakon čega je pohađao redoviti (mješoviti) razred. U školskoj godini 2006./2007. treći je put pohađao peti razred. Sudjelovao je u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Iz njegovog matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjen ukorom zbog izostanaka s nastave, jer je imao sedamdeset i devet neopravdanih sati.

10. Šesta podnositeljica zahtjeva, Manuela Kalanjoš, upisana je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1996./1997, a pohađala je razred u kojem su svi učenici bili Romi. Sljedeće dvije godina polazila je redoviti (mješoviti) razred. Od školske godine 1999./2000. do školske godine 2002./2003. polazila je razred u kojem su svi učenici bili Romi, kad je završila četvrti razred. Nakon toga je polazila redoviti (mješoviti) razred. Pohađala je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika i sudjelovala u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala

škola, u mješovitoj skupini. Nakon što je navršila petnaest godina života, u kolovozu 2005. napustila je školu. Iz njezinog matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjena ukorom zbog izostanaka s nastave, jer je imala petnaest neopravdanih sati.

11. Sedmi podnositelj zahtjeva, Josip Kalanjoš, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1999./2000. i zaključno sa školskom godinom 2002./2003. pohađao je razred u kojem su svi učenici bili Romi, nakon čega je bio u redovitom (mješovitom) razredu. Dana 22. svibnja 2002. Ured državne uprave u Međimurskoj županiji donio je rješenje na temelju kojega je upućen na nastavak školovanja po prilagođenom nastavnom planu i programu budući da je nadležno stručno povjerenstvo utvrdilo da kod njega postoje poteškoće u razvoju. U školskoj godini 2006./2007. pohađao je šesti razred. Pohađao je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika, a sudjelovao je i u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Iz njegovog matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjen ukorom zbog izostanaka s nastave, jer je imao dvadeset i devet neopravdanih sati. U petom je razredu ponovno kažnjen zbog izostanaka s nastave.

12. Osmi podnositeljica zahtjeva, Biljana Oršuš, upisana je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1996./1997., a u prve tri godine školovanja pohađala je razred u kojem su svi učenici bili Romi. Nakon toga je dvije školske godine pohađala redoviti (mješoviti) razred. Dana 28. prosinca 2000. Ured državne uprave u Međimurskoj županiji donio je rješenje na temelju kojega je upućena na nastavak školovanja po prilagođenom nastavnom planu i programu budući da je nadležno stručno povjerenstvo utvrdilo da kod nje postoje poteškoće u razvoju. U školskoj godini 2001./2002. i 2002./2003. pohađala je razred u kojem su svi učenici bili Romi, a u sljedećoj školskoj godini bila je u redovitom (mješovitom) razrednom odjeljenju i tad je završila četvrti razred. Pohađala je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika i sudjelovala u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Nakon što je navršila petnaest godina života, u kolovozu 2005. napustila je školu. Iz njezinoga matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjena ukorom zbog izostanaka s nastave.

13. Deveta podnositeljica zahtjeva, Smiljana Oršuš, upisana je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1997./1998, a zaključno sa školskom godinom 2002./2003. pohađala je razred u kojem su svi učenici bili Romi, nakon čega je pohađala mješoviti razred. U školskoj godini 2006./2007. treći je put pohađala peti razred. I ona je sudjelovala u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini.

14. Deseti podnositelj zahtjeva, Branko Oršuš, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1997./1998. i prve dvije godine pohađao je mješoviti razred. Od školske godine 1999./2000. do 2002./2003. pohađao je razred u kojem su svi učenici bili Romi, nakon čega je pohađao mješoviti razred. U školskoj godini 2003./2004. završio je četvrti razred. Pohađao je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika i sudjelovao u izvannastavnim aktivnostima koje je organizirala škola, u mješovitoj skupini. Nakon što je navršio petnaest godina života, u kolovozu 2006. napustio je školu. Iz njegovog matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjen ukorom zbog izostanaka s nastave jer je imao devetnaest neopravdanih sati. U četvrtom i petom razredu ponovno je bio kažnjen zbog izostanaka s nastave.

15. Jedanaesti podnositelj zahtjeva, Jasmin Bogdan, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1997./1998. Preliminarna testiranja obavljena prije nego što je raspoređen u neki od razreda pokazala su da ne poznaje hrvatski jezik. Dobio je petnaest od mogućih devedeset i sedam bodova, ili 15,5 posto. Stoga je raspoređen u razred u kojemu su svi učenici

bili Romi gdje je ostao do kolovoza 2005. kad je, navršivši petnaest godina života, napustio školu. U školskoj godini 2002./2003. završio je četvrti razred.

16. Dvanaesti podnositelj zahtjeva, Josip Bogdan, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1999./2000. Preliminarna testiranja obavljena prije nego što je raspoređen u neki od razreda pokazala su da ne poznaje hrvatski jezik. Dobio je osam od mogućih devedeset i sedam bodova, ili 8,25 posto. Stoga je raspoređen u razred u kojemu su svi učenici bili Romi gdje je ostao do kolovoza 2006. kad je, navršivši petnaest godina života, napustio školu. U školskoj godini 2004./2005. završio je drugi razred. Pohađao je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika.

17. Trinaesta podnositeljica zahtjeva, Dijana Oršuš, upisana je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 2000./2001. Preliminarna testiranja obavljena prije nego što je raspoređena u neki od razreda pokazala su da nedovoljno poznaje hrvatski jezik. Dobila je dvadeset i šest od mogućih devedeset i sedam bodova, ili 26,8 posto. Stoga je raspoređena u razred u kojemu su svi učenici bili Romi gdje je ostala do danas. U školskoj godini 2006./2007. polazila je četvrti razred. Pohađala je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika. Iz njezinoga matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjena ukorom zbog izostanaka s nastave.

18. Četrnaesti podnositelj zahtjeva, Dejan Oršuš, upisan je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 1999./2000. Preliminarna testiranja obavljena prije nego što je raspoređen u neki od razreda pokazala su da ne poznaje hrvatski jezik. Dobio je petnaest od mogućih devedeset i sedam bodova, ili 15,5 posto. Stoga je raspoređen u razred u kojemu su svi učenici bili Romi gdje je ostao do kolovoza 2006. kad je, navršivši petnaest godina života, napustio školu. U školskoj godini 2005./2006. završio je treći razred. Pohađao je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika. Iz njegovoga matičnog lista vidljivo je da je u trećem razredu kažnjen ukorom zbog izostanaka s nastave, jer je imao devedeset neopravdanih sati.

19. Petnaesta podnositeljica zahtjeva, Danijela Kalanjoš, upisana je u prvi razred osnovne škole u školskoj godini 2000./2001. Preliminarna testiranja obavljena nego što je raspoređena u neki od razreda pokazala su da je njeno znanje hrvatskoga jezika loše. Imala je trideset i sedam od mogućih devedeset i sedam bodova, ili 38,14 posto. Stoga je raspoređena u razred u kojemu su svi učenici bili Romi gdje je ostala do danas. U školskoj godini 2006./2007. polazila je četvrti razred. Pohađala je dodatnu nastavu iz hrvatskoga jezika.

20. Drugi do petnaesti podnositelj zahtjeva ustvrdili su da im je rečeno kako školu moraju napustiti kad navrše petnaest godina života. Nadalje, podnositelji zahtjeva ustvrdili su da statistički podaci pokazuju kako je u školskoj godini 2006./2007. šesnaest posto romske djece u dobi od petnaest godina imalo završeno osnovno obrazovanje, u usporedbi s devedeset i jedan posto u općoj populaciji polaznika osnovnih škola u zemlji. Stopa odustajanja od školovanja kod romskih učenika prije završetka osnovnog obrazovanja bila je osamdeset i četiri posto, što je bilo 9,3 puta više od stope u općoj populaciji. U školskoj godini 2005./2006., u prvi je razred bilo upisano sedamdeset i troje romske djece, a u osmi njih petoro.

21. Dana 19. travnja 2002. podnositelji zahtjeva podnijeli su pred Općinskim sudom u Čakovcu tužbu na temelju članka 67. Zakona o upravnim sporovima protiv naprijed spomenutih osnovnih škola i Osnovne škole Kuršanec, države i Međimurske županije ("tuženici"). Ustvrdili su da je nastava organizirana u razredima u kojima su svi učenici bili Romi, formiranima u tim četirima školama, bila značajno smanjenoga sadržaja i opsega u

odnosu na službeno propisani nastavni plan i program. Podnositelji zahtjeva tvrdili su da su zbog opisane situacije bili žrtve rasne diskriminacije i da im je povrijeđeno pravo na obrazovanje, kao i pravo na zaštitu od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja. Od suda su zatražili da tuženicama naloži da se u budućnosti suzdrže od takvoga ponašanja.

22. Podnositelji zahtjeva dostavili su i rezultate psihološke studije o romskoj djeci koja su polazila razrede u kojima su svi učenici bili Romi u Međimurju, provedene neposredno prije podnošenja njihove tužbe, a koji su pokazivali sljedeće:

- većina djece nikada nije imala ne-romsko dijete za prijatelja;
- 86,9% izrazilo je želju da ima ne-romsko dijete za prijatelja;
- 84,5% izrazilo je želju da pohađa mješoviti razred;
- 89% izjavilo je da se osjećaju neprihvaćenima u školskome okruženju;
- 92% izjavilo je da se romska i ne-romska djeca ne igraju zajedno.

Nadalje, u izvješću je utvrđeno da segregacija u obrazovanja emocionalno i psihički šteti romskoj djeci, u smislu nižeg samopouzdanja i samopoštovanja i problema u razvoju njihovoga identiteta. Odvojeni razredi doživljavali su se kao prepreka stvaranju socijalne mreže romske i ne-romske djece.

23. Tuženici su dostavili svatko svoj odgovor na tvrdnje što su ih iznijeli podnositelji zahtjeva, u kojima su tvrdili da nema diskriminacije romske djece i da se prema svim učenicima upisanima u školu postupa jednako. Ustvrdili su da se svi učenici upisuju u školu nakon što povjerenstvo (sastavljeno od liječnika, psihologa, pedagoga, socijalnog pedagoga i učitelja) daje mišljenje da su kandidati fizički i psihički spremni za pohađanje škole. Unutar škole razredi se formiraju ovisno o potrebama razreda, broju učenika, itd. Osobito je bilo važno da se razredi formiraju na način da se svim učenicima omogući učenje u poticajnom okruženju.

24. Nadalje, tuženici su ustvrdili da su učenici romskoga podrijetla zajedno raspoređeni ne na temelju svog etničkog podrijetla, već zbog toga što su nerijetko loše govorili hrvatski jezik, pa im je bilo potrebno više vježbanja i ponavljanja kako bi savladali nastavne predmete. I konačno, tvrdili su da je obrazovanje romskih učenika bilo iste kvalitete kao obrazovanje ostalih učenika, jer se njihov nastavni plan i program po opsegu nije razlikovao od nastavnog plana i programa propisanog zakonom.

25. Dana 26. rujna 2002. Općinski sud u Čakovcu odbio je tužbu podnositelja zahtjeva, prihativši argument tuženika da je većina romskih učenika bila raspoređena u posebne razrede zbog toga što nisu tečno govorili hrvatski jezik. Stoga je sud presudio da to nije nezakonito i da podnositelji zahtjeva nisu uspjeli potkrijepiti svoje tvrdnje o rasnoj diskriminaciji. Na kraju, sud je zaključio da podnositelji zahtjeva nisu dokazali navodnu razliku u nastavnom planu i programu koji se provodio u razredima gdje su svi učenici bili Romi.

26. Dana 17. listopada 2007. podnositelji zahtjeva podnijeli su žalbu protiv prvostupajnske presude, tvrdeći da je proizvoljna i kontradiktorna.

27. Dana 14. studenoga 2002. Županijski sud u Čakovcu odbio je žalbu podnositelja zahtjeva i potvrdio obrazloženje iz prvostupajnske presude.

28. Poslije toga, dana 19. prosinca 2002. podnositelji zahtjeva podnijeli su tužbu Ustavnome sudu Republike Hrvatske na temelju članka 62. Zakona o Ustavnom sudu. U

svojoj su ustavnoj tužbi podnositelji zahtjeva ponovili prijašnje tvrdnje, pozivajući se na mjerodavne odredbe Ustava i Konvencije.

29. Dana 3. studenoga 2003. odvjetnik podnositelja zahtjeva podnio je Ustavnome sudu požurnicu. Dana 7. veljače 2007. Ustavni sud je odlukom br. U-III-3138/2002 objavljenom u *Narodnim novinama*, br. 22 od 26. veljače 2007. odbio tužbu podnositelja zahtjeva. Mjerodavni dijelovi te odluke glase kako slijedi:

"Prvostupanjski sud utvrdio je u osporenoj presudi da je kriterij za formiranje razrednih odjela u tuženim osnovnim školama bilo poznavanje hrvatskog jezika, a ne etničko podrijetlo učenika, pri čemu sud smatra da tužitelji tijekom postupka nisu dokazali svoju tvrdnju da su u razredne odjele bili raspoređeni na temelju svog rasnog i etničkog porijekla. Sud ističe da tužitelji tu svoju tvrdnju temelje isključivo na Izvješću o radu pučkog pravobranitelja Republike Hrvatske za 2000. godinu. Međutim, saslušan kao svjedok, pučki pravobranitelj u svom iskazu navodi da je izvješće u dijelu koje se odnosi na obrazovanje Roma ishitreno, jer prij e sastavljanja izvješća nisu bile utvrđene sve potrebne činjenice.

Prvostupanjski sud se pozvao na odredbu članka 27. stavka 1. Zakona o osnovnom školstvu ... prema kojoj se nastava u osnovnim školama provodi na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, te je ocijenio da je nepoznavanje hrvatskog jezika objektivna poteškoća u svladavanju školskog gradiva, a što proizlazi i iz zaključka istraživanja koje je provedeno za potrebe Hrvatskog helsinškog odbora. Sud utvrđuje: 'Kako bi se ostvarila svrha osnovnog školovanja potrebno je da učenici koji se upisuju u prvi razred poznaju hrvatski jezik, kako bi mogli pratiti nastavu. Stoga je logično da je u razrednim odjeljenjima u koja su raspoređena djeca koja ne poznaju hrvatski jezik potreban pojačan rad i angažman učitelja, posebice kod učenja hrvatskog jezika.'

Prvostupanjski sud je ocijenio da tuženi ne čine nezakonitu radnju niti time što se jednom formirani razredni odjeli ne mijenjaju, jer samo u iznimnim situacijama dolazi do prebacivanja djece iz razreda u razred. Na taj se način u višim razredima, prema ocjeni suda, poštuje cjelovitost razreda i razredni kolektiv.

Sud smatra da razredni odjel treba formirati tako, da se stvore povoljni uvjeti za jedinstven rad sa svim učenicima prema propisanom nastavnom planu i programu, a to se može samo ako je razredni odjel stalna skupina učenika približno jednake dobi i predznanja.

Nadalje, prvostupanjski sud je ocijenio da tužitelji ničim nisu dokazali da je nastava u razrednim odjelima koje oni pohađaju organizirana po izvedbenom programu bitno manjeg opsega od propisanog nastavnog plana i programa za osnovnu školu kojeg je donijelo Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske 16. lipnja 1999. godine. I tu svoju tvrdnju, prema ocjeni suda, tužitelji temelje na Izvješću pučkog pravobranitelja, a pučki pravobranitelj je u iskazu naveo da mu nije poznato na koji način je utvrđena činjenica da se u razredima koje pohađaju romska djeca nastava odvija prema tzv. specijalnom programu.

Prvostupanjski sud je na temelju dostavljenih nastavnih planova i programa za razredne odjele koje polaze tužitelji i paralelne razredne odjele utvrdio da se radi po istom planu i programu, pri čemu je u Osnovnoj školi Kuršanec (trećetuženik) došlo do određenih odstupanja u izvedbi nastavnog plana i programa, ali su ta odstupanja prema ocjeni suda dopuštena, budući da je do njih došlo ... početkom školske godine zbog velikog broja izostanaka učenika s nastave.

Utvrdivši dakle da tužitelji nisu raspoređeni u razredne odjele na temelju svog rasnog i etničkog porijekla, te da se nastava u svim paralelnim razrednim odjelima odvija po istom nastavnom planu i programu, prvostupanjski sud je odbio tužbeni zahtjev podnositelja.

...

Iz obrazloženja prvostupanjske presude Općinskog suda u Čakovcu razvidno je da su tužene osnovne škole u svom odgovoru na tužbu podnositelja istaknule (i) sljedeće:

'u 1. razred upisale (su) školske obveznike za koje je povjerenstvo u sastavu liječnik, psiholog, pedagog, defektolog i učitelj utvrdilo da obzirom na psihofizičko stanje mogu pohađati osnovnu školu. Tvrde da u 1. razred osnovne škole nisu upisale niti upisivale hrvatsku djecu, romsku djecu, nego školske obveznike za koje je povjerenstvo utvrdilo da su psihofizički sposobni za upis u osnovnu školu. (...) Tužene osnovne škole

navode da je prva prepreka s kojom se susreću djeca romskog porijekla u psihološkoj provjeri, njihovo nepoznavanje hrvatskog jezika i na razini razumijevanja i na govornoj razini. Prema emocionalnom aspektu zrelosti to su većinom djeca koja teško kanaliziraju emocije. S aspekta socijalne zrelosti, djeca romskog porijekla nemaju usvojene minimalne higijenske navike pranja, oblačenja, vezivanja, zakopčavanja, te je potrebno puno vremena da sve to svladaju i nauče. (...) Stoga je teško planirati razredne strukture koje će biti dovoljno poticajne za svu djecu, a osnovne škole imaju obvezu da tako formiraju razredne odjele da to bude poticajno za sve učenike. U razredna odjeljenja raspoređuju se učenici s kojima se plan i program može ostvarivati bez dodatnih odgojnih zadataka i razredna odjeljenja u kojima je rad i angažman učitelja pojačan jer je nužno postići propušteno socijalnom deprivacijom. ...'

U obrazloženju iste presude naveden je i iskaz M. P.-P., stručnog suradnika-psihologa u Osnovnoj školi "Macinec" od 12. prosinca 2001. ...:

'Prije upisa komisija (...) obavlja ispitivanje djece, kako bi se utvrdilo da li dijete ima potrebne sposobnosti da postane školski obveznik. Kod uobičajenih situacija razredi se formiraju temeljem Gaussove krivulje i na taj način veći dio razreda čine oni prosječno sposobni, a manji dio razreda oni manje odnosno više sposobni. Međutim, u situaciji kad 70% populacije ne zna govoriti hrvatski jezik, vrijedi drugačiji pristup formiranja razrednih odjeljenja i to na način da se razredna odjeljenja formiraju sa djecom koja ne znaju govoriti hrvatski jezik jer je u takvim razredima prvi zadatak učitelja da djecu nauči hrvatski jezik.'

Iz navedenog je razvidno da raspored učenika u razredne odjele ovisi o sposobnostima i potrebama svakog djeteta ponaosob. Budući da je pristup individualiziran, a provodi se prema pravilima struke i uz uvažavanje pedagoških standarda, Ustavni sud smatra pravilnim i pristup prema kojem jedino ovlaštene stručnjaci, osobito u području pedagogije, školske psihologije i defektologije, trebaju biti odgovorni za raspoređivanje pojedinog djeteta u odgovarajući razred.

Ustavni sud nema razloga sumnjati u nalaze i stručna mišljenja nadležnih povjerenstava, sastavljenih od ovlaštenih liječnika, psihologa, pedagoga, defektologa i učitelja, koja su u konkretnom slučaju ocijenila da je podnositelje potrebno rasporediti u posebne razredne odjele.

Pri tome, Ustavnom sudu nije predočena nijedna činjenica na temelju koje bi se moglo zaključiti da je raspored podnositelja u posebne razredne odjele motiviran ili poduzet zbog njihove rasne ili etničke pripadnosti.

Prema ocjeni Ustavnog suda, on je poduzet radi ostvarenja legitimnog cilja koji se sastoji u nužnom prilagođavanju osnovnoškolskog obrazovnog sustava sposobnostima i potrebama podnositelja, pri čemu je presudan čimbenik njihovo nepoznavanje ili slabo poznavanje hrvatskog jezika na kojem se odvija nastava.

Svrha utemeljenja posebnih odjela pri upisu u prvi razred osnovne škole stoga nije rasna segregacija, već mjera koja osigurava pojačan rad s djecom radi učenja hrvatskog jezika i otklanjanja posljedica prethodne socijalne deprivacije.

Osobito je važno napomenuti da statistički podaci o broju romske djece u posebnim razrednim odjelima u školskoj godini 2001./2002. ... sami po sebi nisu dostatni pokazatelj na temelju kojega bi se postupanje tuženika moglo smatrati diskriminatornim (tako i Europski sud za ljudska prava u presudama *Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 24746/94, § 154.; *D.H. protiv Češke Republike*, § 46.).

Štoviše, sami podnositelji u ustavnoj tužbi navode da je u školskoj godini 2001./2002. u osnovnim školama u Međimurskoj županiji odmah pri upisu u osnovnu školu 40,93% romske djece raspoređeno u redovite razredne odjele, što također ukazuje na osnovanost zaključka Ustavnog suda o nepostojanju razloga za sumnju u pravilnost rada tuženih osnovnih škola i spomenutih stručnih povjerenstava u tom pitanju.

...

Podnositelji u ustavnoj tužbi, međutim, ukazuju i na sljedeće: 'Čak i da je nepoznavanje hrvatskog jezika problem koji postoji pri upisu romskih učenika u prvi razred, očito je da taj problem više ne postoji kod upisa u kasnije razrede'. Stoga smatraju da su njihova prava povrijeđena stajalištem sudova da je opravdano i u višim razredima zadržati posebne razrede kako se ne bi mijenjala "stabilnost cjeline", jer stabilnost cjeline u razrednom odjelu, prema njihovom mišljenju, ne bi smjela biti veća vrijednost od njihovih ustavnih prava i multikulturalnosti, te jednakosti i nacionalne ravnopravnosti.

Ustavni sud u tom dijelu prihvaća navode podnositelja ustavne tužbe.

Naime, unatoč tome što smatra pravilnim i ustavnopravno prihvatljivim utvrđenja nadležnih sudova da je nepoznavanje hrvatskog jezika prilikom upisa djece u školu objektivna poteškoća, zbog čega i formiranje razrednih odjela s djecom koja prilikom upisa u osnovnu školu ne govore hrvatski jezik ili ga slabo govore ima objektivno i razumno opravdanje, Ustavni sud - sagledavajući okolnosti konkretnog slučaja - ne smatra prihvatljivim sljedeći zaključak suda prvog stupnja:

'Nadalje, u višim se razredima poštuje cjelovitost razreda i razredni kolektiv, pa do prebacivanja djece iz razreda u razred dolazi samo iznimno i u opravdanim slučajevima (...), jer je razred jedna homogena cjelina, te da bi prebacivanje djece iz razreda u razred kod njih izazvalo stres. (...) Stalnost skupine je uvjet da se formira razredni kolektiv ...'

Sukladno tome, Ustavni sud ne smatra prihvatljivim ni sljedeće stajalište drugostupanjskog suda:

'Razredni odjeli formiraju se kod upisa u prvi razred osnovne škole, a ne svake školske godine, te se ne mijenjaju (osim iznimno). Oni postaju jedna stabilna cjelina, koja omogućava kvalitetniji rad, pa je pedagoški opravdano ne mijenjati ih. Stoga ovaj sud, isto kao i prvostupanjski, zaključuje da zadržavanjem postojećih, već formiranih razrednih odjela nije počinjena nezakonita radnja.'

Navedena stajališta sudova bila bi prihvatljiva kad bi se odnosila na uobičajene situacije vezane uz raspoređivanje učenika u više razrede u onim osnovnim školama u kojima nema objektivne potrebe za poduzimanjem posebnih mjera, među koje pripada i mjera formiranja posebnih razrednih odjela za one učenike koji ne poznaju ili slabo poznaju hrvatski jezik.

Sagledavajući okolnosti konkretnog slučaja, Ustavni sud ocjenjuje da načelno postoji objektivno i razumno opravdanje zadržati u višim razredima osnovne škole posebne razredne odjele samo za one učenike koji nisu svladali hrvatski jezik u mjeri koja bi omogućavala nesmetano praćenje odgovarajućeg nastavnog plana i programa u redovitim razrednim odjelima. ...

Nema, međutim, objektivnog i razumnog opravdanja ne uključiti u redoviti razredni odjel onog učenika koji je u nižim razredima osnovne škole u cijelosti svladao hrvatski jezik i s uspjehom usvojio propisani nastavni plan i program.

...

Svako zadržavanje takvog učenika u posebnom razrednom odjelu protiv njegove volje ... iz razloga koji nisu vezani uz njegove potrebe i sposobnosti bilo bi ustavnopravno neprihvatljivo s aspekta njegovog prava na jednakost pred zakonom, zajamčenog člankom 14. stavkom 2. Ustava.

...

... ustavna tužba je posebno ustavno sredstvo zaštite koja se pruža pravnom subjektu kojemu je pojedinačnim aktom tijela državne ili javne vlasti, kojim je odlučeno o njegovim pravima i obvezama, povrijeđeno neko njegovo ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom.

U konkretnoj ustavnoj tužbi, međutim, nijedan podnositelj nije naveo da je u školskoj godini 2001./2002., na koju se odnose osporene presude sudova i ustavna tužba podnositelja, učenik nekog od posebnih razrednih odjela formiranih u višim razredima osnovne škole, pa da je njemu osobno takvim postupanjem tuženika, odnosno spornim dijelovima presuda, povrijeđeno ustavno pravo na jednakost pred zakonom,

Iako nije vezano uz konkretnu pravnu situaciju podnositelja ... u odnosu na načelne prigovore podnositelja o zadržavanju romske djece u posebnim razrednim odjelima i u višim razredima osnovne škole, Ustavni sud je razmotrio i sljedeće pitanje:

- je li zadržavanje romske djece u posebnim razrednim odjelima i u višim razredima osnovne škole, što smatraju osnovanim i nadležni sudovi u osporenim presudama, uzrokovano namjerom tuženika da učenike diskriminiraju po osnovi njihove rasne ili etničke pripadnosti?

... Ustavnom sudu u ovom ustavnosudskom postupku nije predočena nijedna činjenica ili okolnost koja bi ukazivala na to, da su tuženici postupali na takav način ... s ciljem diskriminiranja učenika romske pripadnosti po osnovi njihova rasnog ili etničkog podrijetla.

...

Podnositelji u ustavnoj tužbi ističu povredu ustavnog prava na školovanje, odnosno obrazovanje i zbog toga što se u posebnim razrednim odjelima nastava provodi - prema njihovim tvrdnjama - po smanjenom opsegu nastavnog programa "od propisanog Nastavnog plana i programa za osnovnu školu kojeg je donijelo Ministarstvo prosvjete i sporta RH 16.06.1999." Smatraju da "zbog raspoređivanja u posebne romske razrede s inferiornijim nastavnim programom podnositelji ustavne tužbe su stigmatizirani kao drugačiji, gluplji, intelektualno inferiorniji te kao djeca koju treba odvojiti od normalne djece kako ovu ne bi iskvarila. Zbog znatnije skraćenog i osiromašenog izvedbenog nastavnog programa po kojem se školuju, imaju snižene mogućnosti daljnjeg školovanja, upisa u srednju školu, a time i daljnjeg obrazovnog napredovanja i zapošljavanja (...).

Nakon razmatranja cjelokupnog spisa predmeta, Ustavni sud je navedene tvrdnje podnositelja ocijenio neosnovanim. Iz spisa predmeta, uključujući prvostupanjsku presudu ..., razvidno je da tvrdnje o provođenju smanjenog opsega nastavnog programa u razredima koje su pohađali podnositelji nisu točne. Ustavni sud nema razloga posumnjati u činjenice utvrđene u dokaznom postupku pred nadležnim sudom.

Eventualna razlika u provedbi izvedbenih planova i programa među paralelnim razrednim odjelima, nastala zbog objektivnih razloga (npr. zbog velikog broja izostanaka učenika s nastave, kao što se dogodilo u Osnovnoj školi "Kuršanec", gdje su u razrednim odjelima 1c, 1d, 2b i 2c u prvom polugodištu školske godine 2001./2002. učenici izostali s nastave ukupno 4.702 sata, od kojih 4.170 neopravdano), ne znači i nepoštivanje zahtjeva da se nastava provodi prema nastavnim planovima i programima koji su isti za sve paralelne razredne odjele.

Ustavni sud dužan je u tom smislu istaknuti da ni Ustav ni Konvencija ne sadrže nikakve posebne zahtjeve koji bi se odnosili na nastavne planove i programe i način na koji se organizira njihova provedba. Ustav i Konvencija u prvom redu jamče pravo na pristup obrazovnim institucijama u zemlji, ali i pravo da obrazovanje bude učinkovito, odnosno da svaka osoba ima jednaku pravnu mogućnost službenog priznavanja određenog stupnja obrazovanja koji je s uspjehom završila (slično stajalište izrazio je i Europski sud za ljudska prava u presudi "koja se odnosi na određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji" protiv Belgije, § B4.). ...

... Ustavni sud utvrđuje da mu u ovom ustavnosudskom postupku nisu predočeni dostatni dokazi iz kojih bi se izvan svake sumnje izveo zaključak da su u konkretnom slučaju podnositelji pohađali nastavu prema smanjenom opsegu nastavnog programa. ...

Sukladno navedenom, ocjenu podnositelja o tome, da su "stigmatizirani" Ustavni sud ocjenjuje vrijednosnom i subjektivnom, ne i razumno opravdanom. Ustavni sud ocjenjuje i da je tvrdnja podnositelja o tome, da uzrok "stigmatizacije" leži u navodno smanjenom opsegu nastavnog programa koji u školi svladavaju, a zbog kojega "imaju snižene mogućnosti daljnjeg školovanja", iznesena bez razboritog obrazloženja, pa je stoga proizvoljna. Svakoj osobi, naime, nadležna tijela Republike Hrvatske na jednak način i bez iznimke priznaju onaj stupanj obrazovanja koji je osoba završila, neovisno o njezinoj rasnoj ili etničkoj pripadnosti, pa su sve osobe u tom pitanju u jednakom pravnom položaju, s jednakim šansama za napredovanje u skladu sa svojim sposobnostima."

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO

30. Mjerodavne odredbe Ustava glase kako slijedi:

Članak 14.

"Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.

Svi su pred zakonom jednaki."

31. Mjerodavne odredbe članka 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske (*Narodne novine*, br. 49/2002 od 3. svibnja 2002.; "Zakon o Ustavnom sudu") glase kako slijedi:

Članak 62.

"(1) Svatko može podnijeti Ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da mu je pojedinačnim aktom tijela državne vlasti, tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave ili pravne osobe s javnim ovlastima, kojim je odlučeno o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, povrijeđeno ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom, odnosno Ustavom zajamčeno pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu (u daljnjem tekstu: ustavno pravo).

(2) Ako je zbog povrede ustavnih prava dopušten drugi pravni put, ustavna tužba može se podnijeti tek nakon što je taj pravni put iscrpljen.

(3) U stvarima u kojima je dopušten upravni spor, odnosno revizija u parničnom ili izvanparničnom postupku, pravni put je iscrpljen nakon što je odlučeno i o tim pravnim sredstvima."

32. Članak 67. Zakona o upravnim sporovima (*Narodne novine*, br. 53/1991, 9/92 i 77/92) predviđa posebni postupak za zaštitu Ustavom zajamčenog prava i slobode od nezakonitih radnji javnih službenika, te da se tužba može podnijeti ako su ispunjeni sljedeći uvjeti: (a) nezakonita radnja se već dogodila; (b) takva radnja je djelo državnog službenika/tijela/agencije ili drugog pravnog subjekta; (c) radnja je imala za posljedicu povredu jednog ili više tužiteljevih ustavnih prava; i (d) hrvatski pravni sustav ne predviđa neki drugi pravni put za dobivanje zadovoljštine.

PRAVO

I. PRVI PODNOSITELJ ZAHTJEVA

33. Sud konstatira da je dopisom od 22. veljače 2007. prvi podnositelj zahtjeva izrazio želju da povuče svoj zahtjev. Sud stoga smatra da se može smatrati da taj podnositelj zahtjeva više nema namjeru ostvarivati svoj zahtjev, u smislu članka 37. stavka 1. (a) Konvencije. Nadalje, u skladu s člankom 37. stavkom 1 *in fine*, Sud ne nalazi nikakve posebne okolnosti glede poštivanja ljudskih prava definiranih Konvencijom i protokolima uz Konvenciju koje bi zahtijevale daljnje ispitivanje predmeta. S obzirom na to, uputno je nastaviti ispitivanje zahtjeva samo u mjeri u kojoj su ga podnijeli ostali podnositelji zahtjeva.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 3. KONVENCIJE

34. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da njihovo raspoređivanje u posebne razrede na temelju rase predstavlja nečovječno i ponižavajuće postupanje kojim se krši članak 3. Konvencije, koji glasi kako slijedi:

"Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni."

35. Vlada je ustvrdila da činjenica da su podnositelji zahtjeva u određenim razdobljima pohađali razrede u kojima su svi učenici bili Romi ne može sama po sebi predstavljati nečovječno i ponižavajuće postupanje, pa da stoga nije dosegnut potrebnj stupanj težine zbog kojega bi postupanje o kojemu je riječ potpalo u domašaj članka 3. Konvencije.

36. Podnositelji zahtjeva ustvrdili su da su zbog raspoređivanja u razrede u kojima su svi učenici bili Romi pretrpjeli veliku štetu u obrazovnom, psihičkom i emocionalnom smislu, koja se očitovala u stvaranju dvaju odvojenih školskih sustava za različite rasne skupine, što je dovelo do njihove stigmatizacije, osjećaja otuđenosti i pomanjkanja samopouzdanja, te uskraćivanja koristi od multikulturalnog obrazovnog okruženja. Ta je situacija trajala dulje vrijeme jer su podnositelji zahtjeva bili odvojeni više godina u svome osnovnom obrazovanju. Nadalje, ustvrdili su da njihova rasna segregacija kao takva predstavlja ponižavajuće postupanje, osobito s obzirom na njihovu osjetljivu dob i ranjivost zbog pripadnosti manjinskoj skupini u osobito nepovoljnom položaju. Podnositelji zahtjeva su se potom pozvali na rezultate jedne psihološke studije provedene u Međimurskoj županiji koji su ukazivali na veoma negativne psihološke posljedice segregacije u obrazovanju romske djece (vidi stavak 22. ove presude). Na kraju su istaknuli da pojam nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ne mora podrazumijevati namjeru.

37. Sud podsjeća da se članak 3. Konvencije mora smatrati jednom od najvažnijih temeljnih odredaba Konvencije u koju su ugrađene temeljne vrijednosti demokratskih društava koja su dio Vijeća Europe (vidi *Soering v. the United Kingdom*, presuda od 7. srpnja 1989., Serija A br. 161, str. 34, § 88). Za razliku od drugih odredaba Konvencije, on je formuliran u apsolutnom smislu, bez iznimaka ili uvjeta, odnosno bez mogućnosti izuzeća na temelju članka 15. Konvencije. Kad je riječ o vrstama "postupanja" koje potpada u domašaj članka 3. Konvencije, sudska praksa Suda spominje "zlostavljanje" koje je dosegnulo minimalni stupanj težine i koje podrazumijeva tjelesnu ozljedu ili intenzivno tjelesno ili duševno trpljenje (vidi *Ireland v. the United Kingdom*, naprijed citirano, str. 66, § 167, i *V. v. the United Kingdom* [GC], br. 24888/94, § 71, ECHR 1999-IX). Ako se određenim postupanjem pojedinac ponižava ili omalovažava i ne iskazuje se poštovanja prema njegovom ljudskom dostojanstvu ili se to dostojanstvo umanjuje, odnosno ako ono pobuđuje osjećaje straha, tjeskobe ili inferiornosti koji bi mogli slomiti moralni ili tjelesni otpor pojedinca, takvo se postupanje može okarakterizirati kao ponižavajuće i također potpada pod zabranu iz članka 3. (vidi između novijih izvora prava, *Price v. the United Kingdom*, br. 33394/96, §§ 24-30, ECHR 2001-VII, i *Valašinas v. Lithuania*, br. 44558/98, § 117, ECHR 2001-VIII). Iako se javni karakter sankcije ili postupanja može smatrati relevantnim elementom, dovoljno je da žrtva bude ponižena u vlastitim očima (vidi *Smith and Grady v. the United Kingdom*, br. 33985/96 i 33986/96, § 120, ECHR 1999-VI).

38. Sud u načelu ne isključuje mogućnost da postupanje utemeljeno na predrasudi prema etničkoj manjini potpadne u domašaj članka 3. Osjećaji inferiornosti ili poniženje potaknuto diskriminatornom segregacijom na temelju rase na području obrazovanja osobito bi mogli, u

iznimnim okolnostima u kojima se nađe pojedini učenik, predstavljati postupanje protivno jamstvima iz članka 3. Konvencije.

39. Međutim, u ovome predmetu Sud nalazi da podnositelji zahtjeva nisu dostavili dovoljno dokaza o postojanju prevladavajuće predrasude prema njima zbog koje bi bio dosegnut stupanj trpljenja potreban da potpadne u domašaj članka 3. Konvencije. Njihove tvrdnje, u kojima su se pozivali na praksu u četirima školama i riziku da će biti stigmatizirani, ostale su općenitog karaktera i u domeni špekulacija. Raspoređivanje pojedinih podnositelja zahtjeva u razrede u kojima su svi učenici Romi tijekom određenog razdoblja u njihovome osnovnoškolskom obrazovanju ne ukazuje ni na kakve znakove namjere da ih se ponizi ili omalovaži niti na ikakvo pomanjkanje poštovanja prema njihovome ljudskom dostojanstvu. Sud također primjećuje da su drugi do deseti podnositelj zahtjeva pohađali i razrede u kojima su svi učenici Romi i mješovite razrede, dok u odnosu na preostalih pet podnositelja zahtjeva koji su čitavo vrijeme pohađali razrede u kojima su svi učenici bili Romi nisu dostavljeni dokazi koji bi potvrđivali da je to na njih imalo tako negativno djelovanje da predstavlja nečovječno ili ponižavajuće postupanje. Nadalje, Sud primjećuje da je većina podnositelja zahtjeva pohađala izvannastavne aktivnosti u organizaciji škole u mješovitim skupinama. Činjenica da su takve aktivnosti bile na raspolaganju svim učenicima pokazala je da su škole uložile napore kako bi romskoj i ne-romskoj djeci pružile mogućnost druženja izvan učionice. Stoga, nakon što je ispitaio relevantne činjenice s kojima je upoznat, Sud smatra da nije utvrđeno da su podnositelji zahtjeva bili podvrgnuti zlostavljanju koje je dosegnulo stupanj težine potreban da bi moglo potpasti u domašaj članka 3. Konvencije.

Iz toga slijedi da je ovaj prigovor očigledno neosnovan i da se mora odbiti u skladu s člankom 35. stavcima 3. i 4. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

40. Podnositelji zahtjeva uz to su prigovorili duljini postupka. Pozvali su se na članak 6. stavak 1. Konvencije čiji mjerodavni dio glasi kako slijedi:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi...svatko ima pravo...da sud...u razumnom roku ispita njegov slučaj."

A. Dopuštenost

41. Sud primjećuje da prema načelima objavljenim u njegovoj sudskoj praksi (vidi, *inter alia*, *Pudas v. Sweden*, presuda od 27. listopada 1987., Serija A br. 125-A, str. 14, § 31), spor o nekom "pravu" za koje se može barem argumentirano tvrditi da je priznato prema domaćem pravu mora biti istinski i ozbiljan; on se može odnositi ne samo na stvarno postojanje prava, već i na njegov opseg i način njegovoga ostvarivanja; i na kraju, ishod postupka mora biti izravno presudan za pravo o kojemu je riječ. Nadalje, odluka o tome treba li se određeno pravo smatrati građanskim na način kako to određuje Konvencija mora se donijeti s obzirom na materijalni sadržaj i učinke tog prava prema domaćem pravu dotične države, a ne samo na njegovu zakonsku klasifikaciju (vidi *König v. Germany*, presuda od 28. lipnja 1978., Serija A br. 27, § 89). Dakle, prilikom utvrđivanja tiče li se ovaj predmet odlučivanja o građanskom pravu, relevantan je isključivo karakter prava o kojemu je riječ (vidi *König v. Germany*, naprijed citirano, § 90).

42. U ovome predmetu Sud primjećuje da se postupak pred domaćim sudovima odnosio na navode podnositelja zahtjeva o povredi njihovoga prava da ne budu diskriminirani na području obrazovanja, njihovoga prava na obrazovanje i njihovoga prava da ne budu

podvrgnuti nečovječnom i ponižavajućem postupanju. Podnositelji zahtjeva su svoje prigovore iznijeli pred redovne građanske sudove i pred Ustavni sud i osnovanost njihovih prigovora je ispitana.

43. Sud podsjeća da je već utvrdio da je članak 6. primjenjiv u predmetima koji se tiču prava osobe da ne bude diskriminirana na temelju vjerskog uvjerenja ili političkog mišljenja (vidi *Tinnelly & Sons Ltd and Others and McElduff and Others v. the United Kingdom*, presuda od 10. srpnja 1998., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV, str. 1656 i 1657, §§ 61 i 62, te *Devlin v. the United Kingdom*, br. 29545/95, § 23, 30. listopada 2001.). Sud ne vidi razloga za zauzimanje različitog pristupa prema predmetima koji se, *inter alia*, tiču navodne diskriminacije na temelju rase. Nadalje, pravo podnositelja zahtjeva da ne budu diskriminirani na temelju rase nedvojbeno je zajamčeno člankom 14. stavkom 1. Ustava te se kao takvo može ostvarivati pred redovnim građanskim sudovima u nacionalnom pravnom sustavu (vidi, *mutatis mutandis*, *Tserkva Sela Sosulivka v. Ukraine*, br. 37878/02, § 42, 28. veljače 2008., i *Gülmez v. Turkey*, br. 16330/02, § 29, 20. svibnja 2008.).

S obzirom na naprijed navedeno, Sud utvrđuje da je članak 6. primjenjiv u ovome predmetu.

44. Sud konstatira da ovaj prigovor nije očigledno neosnovan u smislu članka 35. stavka 3. Konvencije. Sud uz to konstatira da on nije nedopušten ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenim.

B. Osnovanost

45. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da je duljina postupka, osobito postupka pred Ustavnim sudom, prekoračila razumni rok.

46. Vlada je osporila tu tvrdnju, naglasivši posebnu ulogu Ustavnog suda i činjenicu da je on u predmetu podnositelja zahtjeva trebao rješavati složena ustavnopravna pitanja.

47. Sud ponavlja da se razumnost duljine tog postupka treba ocijeniti u svjetlu okolnosti predmeta uzimajući u obzir kriterije utvrđene sudskom praksom Suda, a to su posebno složenost predmeta, ponašanje podnositelja zahtjeva i mjerodavnih vlasti kao i važnost onoga što se za podnositelja zahtjeva dovodi u pitanje u sporu (vidi *Süßmann v. Germany*, presuda od 16. rujna 1996., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, str. 1172-73, § 48, i *Gast and Popp v. Germany*, br. 29357/95, § 70, ECHR 2000). U vezi s time, Sud primjećuje da je postupak započeo 19. travnja 2002. i da je okončan odlukom Ustavnoga suda od 7. veljače 2007. Predmet je bio brzo riješen pred prvostupanjskim i žalbenim sudom, gdje je postupak trajao oko sedam mjeseci, što se, međutim, ne može reći i za duljinu postupka pred Ustavnim sudom, koji je trajao četiri godine, jedan mjesec i osamnaest dana.

48. Iako Sud prihvaća da je zbog uloge čuvara ustava koju Ustavni sud ima osobito nužno da Ustavni sud ne uzme u obzir samo kronološki red prema kojemu predmeti dolaze na popis, već i druga pitanja kao što su priroda predmeta i njegova važnost u političkom i socijalnom smislu, Sud utvrđuje da se razdoblje dulje od četiri godine u kojem se rješavao predmet podnositelja zahtjeva, osobito imajući na umu ono što je za podnositelje zahtjeva bilo dovedeno u pitanje, a to je njihovo pravo na obrazovanje, čini prekomjernim.

49. Prema tome, Sud smatra da je u ovome predmetu došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije zbog duljine postupka pred Ustavnim sudom.

IV. NAVODNA POVREDA ČLANKA 13. KONVENCIJE

50. Podnositelji zahtjeva prigovorili su i da nisu imali djelotvorno pravno sredstvo u odnosu na svoje prigovore na temelju Konvencije. Pozvali su se na članak 13. Konvencije koji glasi kako slijedi:

"Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu."

51. Vlada je osporila tu tvrdnju.

52. Sud primjećuje da je podnositeljima zahtjeva bilo omogućeno podnijeti građansku tužbu protiv države pred redovnim sudovima koji su odlučili o osnovanosti predmeta. Potom su imali priliku pobijati prvostupanjsku presudu pred žalbenim sudom i Ustavnim sudom. Ustavni sud je rješavao sva pitanja koja se sada ispituju pred Sudom. Sud uz to ponavlja i da djelotvornost određenog pravnog sredstva ne ovisi o tome je li podnositelj zahtjeva imao uspjeha u dotičnom postupku. U takvim okolnostima Sud utvrđuje da ovaj prigovor ne ukazuje na postojanje ikakve povrede članka 13. Konvencije.

Iz toga slijedi da je ovaj prigovor očigledno neosnovan i da se mora odbiti u skladu s člankom 35. stavcima 3. i 4. Konvencije.

V. NAVODNA POVREDA ČLANKA 2. PROTOKOLA BR. 1 UZ KONVENCIJU, GLEDANOG ZASEBNO ILI U VEZI S ČLANKOM 14. KONVENCIJE

53. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da um je uskraćeno pravo na obrazovanje i da su u tom pogledu bili žrtve diskriminacije. Pozvali su se na članak 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju i na članak 14. Konvencije koji glase kako slijedi:

Članak 2. Protokola br. 1 (pravo na obrazovanje)

"Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima."

Članak 14. – Zabrana diskriminacije

"Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost."

A. Dopuštenost

54. Sud konstatira da ovaj dio zahtjeva nije očigledno neosnovan u smislu članka 35. stavka 3. Konvencije. Konstatira i da on nije nedopušten ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenim

B. Osnovanost

1. Tvrđnje stranaka

55. Podnositelji zahtjeva ustvrdili su da se, kad je riječ o obrazovanju, prema romskoj djeci postupalo drukčije nego prema djeci koja nisu bila romskoga podrijetla. Razlika u postupanju očitovala se u tome da su bili raspoređeni u posebne razrede isključivo na temelju svoga etničkog podrijetla. Tvrđili su da su imali slabije šanse glede višeg obrazovanja jer su se u osnovnoj školi obrazovali u skladu s nastavnim planom i programom koji je bio do trideset posto smanjen u odnosu na plan i program za redovite razrede. Budući da su više godina u svome početnom obrazovanju bili u razredima u kojima su svi učenici bili Romi, bilo im je nemoguće nadoknaditi ono što im je na samome početku manjkalo. Nadalje su ustvrdili da nisu bili podvrgnuti pojedinačnoj ocjeni znanja hrvatskoga jezika nakon upisa u osnovnu školu. Iako oni sami nisu tražili poseban oblik obrazovanja, nakon što su školske vlasti utvrdile da nedovoljno poznaju hrvatski jezik bile su dužne pobrinuti se da se te njihove potrebe na primjereni način riješe.

56. Vlada je ustvrdila da je jedini razlog zbog kojeg su podnositelji zahtjeva bili raspoređeni u razrede u kojima su svi učenici bili Romi njihovo nedovoljno poznavanje hrvatskoga jezika. U ovome predmetu odluka o raspoređivanju podnositelja zahtjeva u posebne razrede nije bila niti proizvoljna niti se temeljila na etničkome podrijetlu podnositelja zahtjeva, jer je poštivan odgovarajući postupak, a odluke su donesene na legitimnim zakonskim osnovama. Niti u jednoj od odluka nadležnih tijela nije se spominjalo romsko podrijetlo podnositelja zahtjeva niti su se, u vrijeme raspoređivanja podnositelja zahtjeva u razrede u kojima su svi učenici bili Romi, roditelji podnositelja zahtjeva usprotivili i jednoj takvoj odluci. U svim su slučajevima djeca na ovaj način bila raspoređena nakon psihološke ocjene od strane stručnoga tima provedene s ciljem da se utvrdi razina poznavanja hrvatskoga jezika kod svakoga djeteta i razina njihovoga osobnog razvoja. Nadalje, većina razreda u sve tri škole o kojima je riječ bila je mješovita. Nastavni plan i program za razrede u kojima su svi učenici bili Romi bio je identičan onome koji se provodio u redovitim razredima. Većina podnositelja zahtjeva je razrede u kojima su svi učenici bili Romi pohađala u ograničenom vremenskom razdoblju.

2. Ocjena Suda

Članak 2. Protokola br. 1 gledan zasebno

i. Opća načela

57. Sud ponavlja da, s obzirom na svoju strukturu, članak 2. Protokola br. 1 predstavlja cjelinu u kojoj dominira prva rečenica. Obvezujući se da neće uskratiti pravo na obrazovanje, države ugovornice jamče svakome tko se nalazi pod njihovom jurisdikcijom pravo na pristup obrazovnim ustanovama koje u tom trenutku postoje i mogućnost da, kroz službeno priznanje studija što ih je završio, ostvaruje dobit na temelju završenog obrazovanja. Utvrđivanje i planiranje nastavnoga plana i programa u načelu je u nadležnosti država ugovornica. To uglavnom podrazumijeva pitanja svršishodnosti koja Sud nema zadaću rješavati i čije se rješavanje može, posve legitimno, razlikovati od zemlje do zemlje te od jednog do drugog vremenskog razdoblja (vidi *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*, presuda od 7. prosinca 1976., Serija A br. 23, str. 26, § 51). Odgoj djece je cjeloviti proces u kojemu u svakome društvu odrasli mladima nastoje prenijeti svoja uvjerenja, kulturu i druge vrijednosti, dok se podučavanje ili nastava posebno odnosi na prijenos znanja i na intelektualni razvoj

(vidi *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*, presuda od 25. veljače 1982., Serija A br. 48, str. 14 i 15, § 33).

58. Pravo na obrazovanje uglavnom se odnosi na osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, a da bi to pravo bilo djelotvorno, obrazovanje koje se pruža mora biti dostatno i odgovarajuće. Sud je također presudio da se pojedinačni interesi ponekad moraju podrediti interesima skupine, ali da unatoč tome demokracija ne znači da stavovi većine moraju uvijek prevladati: mora se postići ravnoteža koja osigurava pravedno i pravilno postupanje prema manjinama i izbjegava bilo kakvu zlouporabu dominantnog položaja (vidi *Young, James and Webster v. the United Kingdom*, presuda od 13. kolovoza 1981., Serija A br. 44, str. 25, § 63, i *Efstathiou v. Greece*, presuda od 18. prosinca 1996., *Reports* 1996-VI, str. 2358 i 2359, § 28).

ii. Primjena naprijed spomenutih načela na ovaj predmet

59. U ovome predmetu Sud kao prvo primjećuje da podnositeljima zahtjeva nije uskraćeno pravo da pohađaju školu i obrazuju se. Nadalje, Sud primjećuje da je u postupcima vođenim pred domaćim sudovima utvrđeno da je nastavni plan i program koji se primjenjivao u posebnim razredima u kojima su svi učenici bili Romi u Osnovnoj školi Podturen i Osnovnoj školi Macinec – školama koje su podnositelji zahtjeva u ovome predmetu pohađali – jednak nastavnom planu i programu koji se provodio u paralelnim razredima u tim istim školama. Sud primjećuje da podnositelji zahtjeva u svojim podnescima Sudu nisu pružili dovoljno dokaza za svoju tvrdnju da je nastavni plan i program prema kojemu su pohađali nastavu bio do trideset posto manji od nastavnog plana i programa u redovitim razredima. Dakle, ne može se reći da je obrazovanje pruženo podnositeljima zahtjeva bilo niže kakvoće od obrazovanja pruženog ostalim učenicima u istoj školi.

60. Sud nadalje primjećuje da je premještaj iz razreda u kojemu su svi učenici Romi u mješoviti razred bila redovita praksa. Naime, drugi do deseti podnositelj zahtjeva pohađali su i razrede u kojima su svi učenici bili Romi i mješovite razrede, dok su jedanaesti do petnaesti podnositelj zahtjeva pohađali samo razrede u kojima su svi učenici bili Romi. Međutim, Sud primjećuje da nema naznake da su ti podnositelji zahtjeva ili njihovi roditelji ikada tražili premještaj bilo koga od njih u mješoviti razred, niti da su prigovorili zbog njihovog raspoređivanja u razrede u kojima su svi učenici bili Romi. Nadalje, jedanaesti do petnaesti podnositelj zahtjeva su u relevantno vrijeme još uvijek pohađali niže razrede osnovne škole, u kojima se pitanje premještaja u mješoviti razred čini preuranjenim s obzirom na razlog njihovog prvotnog raspoređivanja u razred u kojemu su svi učenici Romi, a to je njihovo nedovoljno poznavanje hrvatskoga jezika.

61. Kad je riječ o drugoj rečenici članka 2. Protokola br. 1, Sud primjećuje da se ona odnosi na pravo roditelja da "upućuju i savjetuju svoju djecu, da u odnosu na svoju djecu izvršavaju prirodne roditeljske zadaće odgojitelja, odnosno da usmjeravaju svoju djecu u skladu sa svojim vlastitim vjerskim ili filozofskim uvjerenjima" (vidi, *mutatis mutandis*, *Valsamis v. Greece*, presuda od 18. prosinca 1996., *Reports* 1996-VI, str. 2324 i 2325, § 31). Sud opaža da u ovome predmetu ništa ne ukazuje na to da je roditeljima podnositelja zahtjeva na bilo koji način uskraćeno bilo koje od tih prava niti da su u bilo kojoj fazi domaćeg postupka stavili prigovor u tom pogledu.

62. S obzirom na naprijed izneseno, Sud nalazi da su domaće vlasti podnositeljima zahtjeva pružili primjereno i dostatno obrazovanje. Stoga u ovome predmetu nije došlo do povrede članka 2. Protokola br. 1.

Članak 14. Konvencije u vezi s člankom 2. Protokola br. 1

i. Opća načela

63. Sud je u svojoj sudskoj praksi utvrdio da diskriminacija znači različito postupanje prema osobama u relevantno sličnim situacijama, bez objektivnog i razumnog opravdanja (vidi *Willis v. the United Kingdom*, br. 36042/97, § 48, ECHR 2002-IV, i *Okpiz v. Germany*, br. 59140/00, § 33, 25. listopada 2005.). Međutim, članak 14. ne zabranjuje državi članici da prema određenim skupinama postupa različito kako bi ispravila "činjenične nejednakosti" među njima; naime, u nekim okolnostima, ako se ne pokuša ispraviti nejednakost kroz različito postupanje to samo po sebi može predstavljati povredu spomenutog članka (vidi "*Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*" v. *Belgium (Merits)*, presuda od 23. srpnja 1968., Serija A br. 6, § 10; *Thlimmenos v. Greece* [GC], br. 34369/97, § 44, ECHR 2000-IV; i *Stec and Others v. the United Kingdom* [GC], br. 65731/01, § 51, ECHR 2006-...). Osim toga, Sud je prihvatio i da se politika ili mjera općenitog karaktera koja ima nerazmjerno štetno djelovanje na određenu skupinu može smatrati diskriminirajućom čak i ako nije posebno usmjerena prema toj skupini (vidi *Hugh Jordan v. the United Kingdom*, br. 24746/94, § 154, 4. svibnja 2001.; i *Hoogendijk v. the Netherlands* (dec.), br. 58461/00, 6. siječnja 2005.), te da diskriminacija potencijalno protivna Konvenciji može proizlaziti iz *de facto* situacije (vidi *Zarb Adami v. Malta*, br. 17209/02, § 76, ECHR 2006-...).

64. Kad je riječ o teretu dokazivanja na ovome području, Sud je utvrdio da nakon što podnositelj zahtjeva ukaže na razliku u postupanju, na državi je da dokaže da je ona bila opravdana (vidi, između ostalih izvora prava, *Chassagnou and Others v. France* [GC], br. 25088/94, 28331/95 i 28443/95, §§ 91-92, ECHR 1999-III, i *Timishev*, naprijed citirano, § 57).

ii. Primjena naprijed spomenutih načela na ovaj predmet

65. Iako na prvi pogled može izgledati da je ovaj predmet srodan predmetu *D.H. and Others v. the Czech Republic*, iscrpnija analiza pokazuje da to nije tako. Kao prvo, kad je riječ o naravi osporavane prakse, dok je Sud utvrdio da su u Češkoj Republici romska djeca raspoređena u škole za osobe s duševnim smetnjama, kao da su nižih intelektualnih sposobnosti, u Hrvatskoj su romska djeca za koju je utvrđeno da nedovoljno poznaju hrvatski jezik ili da nemaju ni osnovna znanja iz tog jezika po upisu u redovnu osnovnu školu raspoređena u posebne razrede. Očito je da se te dvije mjere značajno razlikuju po svojoj naravi i težini. Prema mišljenju Suda, raspoređivanje nerazmjernog postotka djece koja pripadaju određenoj etničkoj zajednici u škole za mentalno retardirane ne može se uspoređivati s raspoređivanjem romske djece u posebne razrede zbog toga što dovoljno ne poznaju hrvatski jezik. Hrvatske su vlasti romsku djecu zadržale u redovnim školama te su prijelaz iz odvojenog razreda u redoviti razred učinile fleksibilnijim, unatoč tome što se pri njemu nisu primjenjivali jasno utvrđeni postupci i standardi, već je on očigledno ovisio o pojedinačnoj ocjeni učitelja. Iako se u takvoj praksi nije mogao potpuno isključiti neki od oblika proizvoljnosti i bilo bi poželjno da su postojali jasno utvrđeni standardi i postupci koji bi se primjenjivali na premještaje djece iz razreda u kojima su svi učenici bili Romi u mješovite razrede, ta je praksa ipak omogućavala prijelaz iz posebnog razreda u redoviti razred bez formalnosti. Prema mišljenju Suda, to predstavlja određene pozitivne aspekte u vezi s pravima podnositelja zahtjeva na temelju članka 14. Konvencije u odnosu na praksu analiziranu u predmetu *D.H. and Others*, budući da je većina podnositelja zahtjeva u ovome predmetu pohađala i razrede u kojima su svi učenici bili Romi i mješovite razrede.

66. Nadalje, dok je u svojoj presudi u predmetu *D.H. and Others* Sud utvrdio da se razlika u postupanju temeljila na rasi, što je zahtijevalo najstrože ispitivanje, u ovome se predmetu razlika u postupanju temeljila na primjerenosti jezičnih vještina. To je, pak, razlog koji dopušta širu slobodu procjene. Za razliku od Češke Republike, gdje je utvrđeno da je raspoređivanje romske djece u škole za osobe s duševnim smetnjama praksa rasprostranjena diljem zemlje i gdje je oko sedamdeset posto romske djece pohađalo takve škole (vidi *D.H. and Others*, naprijed citirano, § 18), u Hrvatskoj je raspoređivanje romske djece u posebne razrede postupak koji se koristi u veoma malom broju osnovnih škola, to jest u četiri škole, u samo jednoj regiji, i to zbog visoke zastupljenosti romskih učenika u tim školama.

67. Dostavljeni podaci za 2001. godinu pokazuju da su u Osnovnoj školi Macinec četrdeset i tri posto učenika bili Romi i da je sedamdeset i tri posto njih pohađalo razrede u kojima su svi učenici bili Romi. U Osnovnoj školi Podturen deset posto učenika bili su Romi, a trideset i šest posto tih romskih učenika pohađalo je razrede u kojima su svi učenici bili Romi. U Osnovnoj školi Orehovica dvadeset i šest posto učenika bili su Romi, a četrdeset i šest posto njih pohađalo je razrede u kojima su svi učenici bili Romi. Ti statistički podaci pokazuju da je od tri osnovne škole o kojima je riječ, samo u Osnovnoj školi Macinec većina romskih učenika pohađala razrede u kojima su svi učenici bili Romi, dok je u drugim dvjema školama postotak bio ispod pedeset posto, što pokazuje da u tim školama nije postojala opća politika automatskog raspoređivanja romskih učenika u posebne razrede. Vlada je ustvrdila da su provedena testiranja pokazala da većina romske djece u tim zajednicama ne poznaje dovoljno hrvatski jezik. Sud prihvaća da je to problem koji su trebala rješavati mjerodavna državna tijela. U vezi s time, Sud također primjećuje da podnositelji zahtjeva nikada nisu osporili da u vrijeme upisa u osnovnu školu nisu poznavali hrvatski jezik u dovoljnoj mjeri da na njemu mogu pratiti nastavu.

68. Kad je riječ o slobodi procjene što ju država ima na području obrazovanja, Sud želi ponoviti da se državama ne može zabraniti da osnivaju posebne razrede ili razne vrste škola za djecu s poteškoćama ili da provode posebne obrazovne programe radi kako bi odgovorile na posebne potrebe. Sud nalazi da je zadovoljavajuće to što su se vlasti angažirale u rješavanju tog osjetljivog i važnog pitanja i da je raspoređivanje podnositelja zahtjeva u posebne razrede bila pozitivna mjera čija je svrha bila pomoći im u stjecanju znanja potrebnog za praćenje nastavnog plana i programa. Stoga Sud smatra da je prvotno raspoređivanje podnositelja zahtjeva u posebne razrede učinjeno zbog njihovog nepoznavanja hrvatskoga jezika, a ne zbog njihove rase ili etničkoga podrijetla, te da je bilo opravdano kako u smislu članka 14. Konvencije tako i u smislu članka 2. Protokola br. 1.

69. Iz toga slijedi da različita praksa koja se primjenjivala prema romskoj djeci zbog njihovog nedostatnog znanja hrvatskoga jezika ne predstavlja povredu članka 14. Konvencije u vezi s člankom 2. Protokola br. 1.

VI. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. KONVENCIJE ZBOG POŠTENOSTI POSTUPKA

70. I na kraju, podnositelji zahtjeva prigovorili su na temelju članka 6. Konvencije da je domaći postupak bio nepošten zbog toga što su sudovi pogrešno ocijenili pružene im dokaze i da njihove presude nisu bile obrazložene.

71. U svjetlu svih materijala koje ima u svom posjedu, te u mjeri u kojoj su pitanja koja su predmet prigovora u njegovoj nadležnosti, Sud smatra da ovaj dio zahtjeva ne upućuje na postojanje ikakve povrede članka 6. Konvencije. Iz toga slijedi da je taj prigovor nedopušten prema članku 35. stavku 3. kao očigledno neosnovan i da se mora odbiti na temelju članka 35. stavka 4. Konvencije.

VII. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

72. Članak 41. Konvencije propisuje:

"Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci."

A. Šteta

73. Svaki podnositelj zahtjeva potražuje 22.000 eura (EUR) na ime nematerijalne štete.

74. Vlada smatra da je zahtjev podnositelja zahtjeva za pravednu naknadu nepotkrijepljen i neutemeljen.

75. Sud konstatira da je utvrdio da je duljina postupka pred Ustavnim sudom bila prekomjerna, protivno članku 6. stavku 1. Konvencije. U tim okolnostima Sud smatra da su podnositelji zahtjeva zacijelo pretrpjeli nematerijalnu štetu. Presuđujući na pravičnoj osnovi i uzimajući u obzir naknade dodijeljene u usporedivim predmetima, Sud svakom podnositelju zahtjeva dosuđuje 1.300 EUR s tog naslova, uvećanih za sve poreze koji bi se mogli zaračunati na taj iznos.

B. Troškovi i izdaci

76. Podnositelji zahtjeva potražuju i 20.316,50 EUR za troškove i izdatke nastale pred Sudom.

77. Vlada smatra da je potraživani iznos previsok.

78. Prema sudskoj praksi Suda, podnositelj zahtjeva ima pravo na naknadu troškova i izdataka samo u mjeri u kojoj je dokazano da su oni stvarno i nužno nastali i da su s obzirom na visinu bili razumni. Sud ponavlja da se sudski troškovi mogu nadoknaditi samo u mjeri u kojoj se odnose na utvrđenu povredu (*Beyeler v. Italy* (pravedna naknada) [GC], br. 33202/96, § 27, 28. svibnja 2002.). U ovome predmetu, to znači povredu članka 6. stavka 1. Konvencije zbog duljine postupka pred Ustavnim sudom. U ovome predmetu, uzevši u obzir informacije koje ima i naprijed navedene kriterije, Sud smatra razumnim svim podnositeljima zahtjeva zajednički dosuditi iznos od 2.000 EUR za troškove i izdatke, uvećan za sve poreze koji bi se podnositeljima zahtjeva mogli zaračunati.

C. Zatezna kamata

79. Sud smatra primjerenim da se zatezna kamata temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke, uvećanoj za tri postotna boda.

IZ TIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO

1. *odlučuje* prekinuti ispitivanje zahtjeva u dijelu koji se odnosi na prvog podnositelja zahtjeva;

2. *proglašava* prigovore koji se tiču uvjeta prava podnositelja zahtjeva na obrazovanje i njihovoga prava da ne budu diskriminirani, kao i njihov prigovor o duljini postupka dopuštenima, a ostatak zahtjeva nedopuštenim;

3. *presuđuje* da je došlo do povrede članka 6. Konvencije u vezi s prigovorom o duljini postupka pred Ustavnim sudom;

4. *presuđuje* da nije došlo do povrede članka 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju gledanog zasebno ili u vezi s člankom 14. Konvencije;

5. *presuđuje*

(a) da tužena država podnositeljima zahtjeva treba, u roku od tri mjeseca od dana kad presuda postane konačnom u skladu s člankom 44. stavkom 2. Konvencije, isplatiti sljedeće iznose koje je potrebno pretvoriti u nacionalnu valutu tužene države prema tečaju važećem na dan namirenja:

(i) 1.300 EUR (tisuću i tristo eura) svakom podnositelju zahtjeva na ime nematerijalne štete, uvećanih za sve poreze koji bi se podnositeljima zahtjeva mogli zaračunati;

(ii) 2.000 EUR (dvije tisuće eura) podnositeljima zahtjeva zajedno na ime troškova i izdataka, uvećane za sve poreze koji bi se podnositeljima zahtjeva mogli zaračunati;

(b) da se od proteka naprijed navedena tri mjeseca do namirenja na naprijed navedene iznose plaća obična kamata prema stopi koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećana za tri postotna boda;

6. *odbija* ostatak zahtjeva podnositelja zahtjeva za pravednu naknadu.

Sastavljeno na engleskome jeziku i otpravljeno u pisanom obliku dana 17. srpnja 2008. u skladu s pravilom 77. stavcima 2. i 3. Poslovnika Suda.

Søren NIELSEN
Tajnik

Christos ROZAKIS
Predsjednik

PRILOG**POPIS PODNOSITELJA ZAHTJEVA**

IME	DATUM ROĐENJA	PREBIVALIŠTE
1. Stjepan Oršuš	22. prosinca 1991.	Orehovica
2. Mirjana Oršuš	30. rujna 1990.	Podturen
3. Gordan Oršuš	16. lipnja 1988.	Podturen
4. Dejan Balog	10. studenoga 1990.	Podturen
5. Siniša Balog	25. siječnja 1993.	Podturen
6. Manuela Kalanjoš	12. veljače 1990.	Podturen
7. Josip Oršuš	25. veljače 1993.	Podturen
8. Biljana Oršuš	20. travnja 1990.	Podturen
9. Smiljana Oršuš	6. travnja 1992.	Podturen
10. Branko Oršuš	10. ožujka 1990.	Podturen
11. Jasmina Bogdan	11. svibnja 1990.	Trnovec
12. Josip Bogdan	13. rujna 1991.	Trnovec
13. Dijana Oršuš	20. siječnja 1994.	Trnovec
14. Dejan Oršuš	2. kolovoza 1991.	Trnovec
15. Danijela Kalanjoš	7. listopada 1993.	Trnovec